

FATİH – HARBİYE ROMANINDA BİR KÜLTÜR SORUNU OLARAK BATILILAŞMA

Yard. Doç. Dr. Nezahat ÖZCAN*

Fatih-Harbiye romanı,¹ hareket ve merak unsuru bakımından okuru birden bire saran dinamik bir şekilde başlar. Romanın, genç kız kahramanı Neriman, yaklaşık altı ay önce başlayan bir değişimin içinde tanıtılır. Yedi yıldır nişanlı olduğu Şinasi ile Darülelhan'ın Alaturka bölümüne devam eden Neriman'daki değişiklikler Şinasi'nin gözünden verilir:

“Neriman'ın Darü'l-elhan'a uğramadığı günlerin sıklaşması, evine geç gidişleri, tuvaletine verdiği ehemmiyetin artması, Şinasi ile konuşurken sesine dolan asabî titremeler; ve bunun gibi, teferruatı unutulmuş, fakat yekûnunun intibâ kuvvetli bir suretle hatırlanan; küçük birçok hadiseler kendi kendilerini hatırlatıyorlardı.” (s.7)

Şinasi, Neriman'ın değiştiğinin uzunca bir süredir farkındadır. Neriman'ın yeni yaptırdığı açık rügan ayakkabılar, filizî manto, udu nu okula getirmeyişi, yanından ayrıldıktan sonra koşarak tramvaya atlayışı, tedirgin bakış ve yürüyüşleri, Şinasi'yi düşündürür. Bütün bu değişiklikleri bir araya getiren Şinasi, yedi yıl önce lisenin önünde beklediği siyah saten gömlekl i, siyah başörtülü Neriman'ı hatırlar ve mukayeseler yapar.

Romanın başlarında Şinasi, Neriman'ın peşinden tramvaya atlayıp, onu yakalamak ve sorgulamak arzusu içindedir:

“Tramvayın arkasından koşmak, içine atlamak arzusu ile Şinasi'nin vücudu birdenbire gerildi ve gevşedi; büyük bir hareket ihtiyacile üç dört adım koştu ve durdu. O anda pek çok şeyler yapmak istediği halde, gözleri, köşeyi ağır ağır dönen tramvaya takılıp kalmıştı. (...)

“Vücudu hep geriliyor ve gevşiyordu. Kalbinde şiddetli bir çarpıntı. Arada bir tramvayın uzaklaştığını unutarak, içine tekrar koşmak, büyük bir hareket yapmak için hamleler gelip gidiyordu.” (s.6)

* Abant İzzet Baysal Üni. Eğitim Fak. -Bolu

¹ Peyami Safa, **Fatih-Harbiye**, Suhûlet Kütüphanesi, 1931, 149 s. (Alıntılar bu baskıdan yapılmıştır.)

Şinasi, ilerleyen sayfalarda da hep bu gerilimli psikolojisiyle karşımıza çıkar. Hasmına saldıracak öfkeli bir adamın etrafındakiler tarafından engellenmesi gibi, yazar da Şinasi'yi sürekli olarak bu öfke ve doluluklarıyla tutar. Ancak onun, Neriman'a herhangi bir tepki göstermesine engel olur.

Yazar, Şinasi'nin Neriman'daki değişimi fark etmesine rağmen, Neriman'a bunun sebebini sormayı, daha doğrusu soramayışını, onun hareket adamı olarak Neriman'ın karşısına çıkmayı, Şinasi'nin karakterine ve alışkanlıklarına bağlar:

“Daima ‘pasif’ düşüştüğü yenmesini isteyen bir mizacı vardı. Hücumu ekseriya karşı tarafa bırakarak sarsılmaz ve sessiz bir müdafaa ile muzaffer olmayı sevenlerdendi.” (s.10)

Bu cümlelerin ardından Peyami Safa, Şinasi'yi “Şarklı” tipinin bir nümunesi olarak gösterir. Görünüşte aksiyon adamı olmayan, Neriman'a karşı yapması beklenen çıkışlara sabırla ‘dur’ diyen Şinasi'yi “Şarklı” olarak gösteren de, önceki sayfalarda -Şark ile Garb'ı mukayese ederek pasifliğinden dolayı Şark'ı kediye, Garb'ı ise, diri, çevik ve atılganlığından dolayı köpeğe benzeten- Neriman'a, “basit remizlerin zıddiyetleri arasında mukayeseler yap”tığı için tenkidî bakış açısıyla yaklaşan da yazardır.

Peyami Safa, Şinasi'nin, kendinden uzaklaştığını ve yalanlarını farketmesine rağmen, Neriman'a neden müdahale etmediği konusunda okurda soru işaretleri oluşmaması için, sık sık Şinasi'nin bu davranışını izah eden tasvirî cümlelerle onun karakterini çizer:

“Şinasi, ekseri zamanlar en son mecburiyet anı gelmedikçe hiçbir münakaşayı kabul etmeyen ve muarızın hücumlarına içinden cevap vererek yalnız kendi kendine karşı hesap veren insanlardandı.” (s.71)

(...)

“Sessiz ve hareketsiz mücadelenin bütün vekarını taşımak istiyordu. Bütün hayatında hep böyle muvaffak olmuştu.” (s.112)

Şinasi'nin daha önceki mücadeleleri kime/kimlere ve neye karşı olmuştur? Romanda bunlar verilmez. Yazar, Şinasi'ye yönelik bu toptancı tutuma daha sonra da devam eder. Neriman'dan ayrılan Şinasi, annesi ve kız kardeşi ile konuşmadan odasına çıkar. Neriman'ı iki gündür görmediğini söyleyen kız kardeşine de bir şey söylemez:

“Onunla konuşulmayacak günler olduğunu annesi de, kız kardeşi de bilirdi: Fena geçmiş günler. Şinasi o vakit yorgun, bitik bir halde eve girer, kaçır gibi hızlı yürür, derin ve çok mahrem kederini gizlemek için kimsenin yüzüne bakmaz, halbuki zaafını bu haliyle daha çok ifşa eder, belki bunu bilmez, belki de çok iyi bildiği için büsbütün kederlenir, hızlı merdivenleri çıkar ve odasına çekilir, o akşam yemek yemezdi.” (s.36)

Yazar, tramvaya koşarak binen Neriman'ın peşinden gitmeyen ve yalanlarının farkına vardığı halde onu sorgulamayan Şinasi'nin tepkisizliğini, genel ifadelerle izah etmeye çalışır. Aynı toptancı tutumla tanıtım, Neriman için de yapılır. Neriman, “daha medenî yaşamak” şeklinde ifadelendirdiği, az gelişmiş ve gelişmekte olan bütün toplum bireylerinin de arzuladığı ve peşinden koştuğu bir hayata ulaşmak hevesine kapılır. Neriman böyle bir arzuyu duymakta haklıdır. Ancak, bu arzuyu gerçekleştirmek üzere yaptığı tercihlerde hatalıdır. Neriman, daha medenî yaşama arzusunu tatmin etmek için gösterişli ve eğlenceli bir hayat yaşamayı ister. Darü'l-elhan'ın Alafranga bölümüne bir süre devam eden ve keman çalan Macit'in randevularını kabul etmesi, kısıtlı maddî imkânlarını gözardı ederek kıyafet siparişleri vermesi, baloya gitme arzusu, Şinasi ile nişanlı olmayı ciddiye almaması gibi hususlarda yazar, Neriman'a tenkidî bir bakış açısıyla yaklaşır.

Yazar, vak'anın gelişimi süresince, davranışa tekabül etmeyen özet cümlelerle, sürekli olarak Şinasi ve Neriman'ın hareketlerini -birinin Neriman'a karşı pasifliğini, diğerinin altı ay önce başladığı ifade edilen yeni bir hayat iştiyakını- okuyucuya karşı aklileştirmeye çalışır. Böylece Şinasi ve Neriman'ın karakterlerinin bir yönü de ortaya çıkartılır. Yazar, Neriman'daki değişikliklerin başlangıç tarihini, Macit ile tanışmasından daha önceye dayandırır. Neriman ile babası, Şinasi, Fatih (semti), Darü'l-elhan'ın Alaturka kısmı ile arasında çıkan “hayatî meseleler”in temeli, Neriman'ın yetiştirme tarzı ve akrabaları ile izah edilir.

Yazar, bu noktada, Neriman'ı bir prototip olarak kurguladığını ortaya koyar:

“Birçok Türk kızları gibi, Neriman da ailesinden ve muhitinden karışık bir telkin, iki medeniyetin ayrı ayrı tesirlerinin halitasını yapan muhtelit bir ictimaî terbiye almıştı.” (s.62)

Cümlesi ile Neriman'ın yaşadığı kültür krizini genelleştirmek ister. Romanın ilerleyen sayfalarında bu kültür çatışmasını yazar, Rus kızının hikâyesi ile beynelmilî boyuta da taşıyacaktır.

Yedi yaşına kadar babasının memuriyeti dolayısıyla Anadolu'da saf Türk muhitlerinde büyüyen Neriman, yedi yaşından itibaren büyük dayısının ailesinden gelen etkilerle genç kızlığa adım atar. O da, “akraba ve arkadaşlardan, örneklerden, gittikçe medenileşen İstanbul'un dekorundan, kitaplardan, resimlerden, tiyatro ve sinemalardan gelen telkinler”in, “kanunlarla desteklenmesi” neticesinde, iki ayrı medeniyetin çatışmasını nefsinde yaşar. Yakın ve uzak çevrenin tesiri altında kalarak büyüyen Neriman'ı, Beyoğlu'na, vitrinlere, dolayısıyla asrî hayata çeken Macit olur. Neriman, Macit'in randevularına Şinasi'den gizli olarak birkaç kez gider.

Neriman'ın yaşadığı iç çatışmalarının bir diğer sebebi de, çocuk yaşta nişanlandığı Şinasi'ye karşı olan duygularıdır. Babası ile söze dökülen ilk münakaşalarının ardından Neriman, Şinasi'yi düşünür. Nişanlısını sevip sevmediğini sorgular. Şinasi'ye olan bağlılığının yedi yıldır nişanlı olmanın getirdiği bir alışkanlık mı, yoksa aşk mı olduğunun cevabı Neriman'da yoktur:

“Düşünüyordu: ‘Ben artık Şinasi’yi sevmiyorum muyum?’

“Altı ay evveline kadar bu suale kolayca bir cevap verebilirdi, altı ay evveline kadar Şinasi’yi şüphesiz seviyordu; ama nasıl? Bir çocukluk hissinin devamıyla mı? Komşu gibi mi? Aile dostu, arkadaş gibi mi? Bunları vaktile çok araştırmıştı ve zaman zaman en saf çocukluk ihtirasından en adi bir itiyat bağlantısına kadar ona karşı her türlü alâkayı duymuştu.” (59)

Neriman, dayı kızlarının evinde Rus gençlerine ait hikâyeyi dinledikten sonra da Şinasi'ye karşı duygularını sorgular. (s.118) Karşılığını net veremediği bu sorular, Neriman'ı rahatsız eder, bunaltır. Hem Şinasi'ye olan hislerini sorgulaması, hem de niçin yaşadığına dair düşünmesi, Neriman'ı *tip* basamağından *karakter* seviyesine yükseltir.

Neriman, Şark'a, Fatih'e, Faiz Bey'e, alaturka musiki ile uduna ve Şinasi'ye dönerken, yazar, Neriman'ın, Şinasi'ye hangi noktadan bağlandığının cevabını vermiştir. Neriman'ın Şinasi'ye olan duygularındaki değişiklik açıkça ifade edilmez. Neriman'ın gözünde “Yeninin, Garb'ın ve bunlarla beraber meçhul ve cazip sergüzeşterin mümessili ve namzedi” olan Macit, adeta manikürlü tırnakları, ince uzun parmakları, ütülü pantolonu, bakımlı ve taranmış saçları, çaldığı enstrümanı, eğlendiği, vaktini geçirdiği mekânlar dolayısıyla Neriman'ı kendine çeker. Her zaman derbeder olmadığı vurgulanmasına rağmen, Şinasi'nin parasını idare edemeyişinden, kronik diş ağrılarından, kıyafetini ihmal edişinden, başkalarına ve kendine verdiği sözleri tutamayışından, netice alamadığı yarım kalan teşebbüslerinden bahsedilir. Bütün bunlara, pantolonunun ütüsünü bozan, tırnaklarını kıran klasik kemeçe ile sahip olduğu Doğu kültürü de eklenince, Şinasi, Macit'I tanımasından sonra Neriman'a artık eskisi kadar cazip görünmemeye başlar. Neriman'dan ayrıldıktan sonra evine gelen Şinasi, on beş yirmi gündür düzeltmediği dağınık odasına kapanır. Tenbihlerinden dolayı odası, kız kardeşi tarafından da düzeltilmemiştir:

“Bir kanepa üstünde notalar. Bir koltuğun üstünde kemeçesi. Torba yere düşmüş. Yerdeki halının bir ucu kıvrılmış. Masanın üstünde bardak, diş fırçası, tarak, kitap, bir tabak. Masanın kenarından sarkmış bir nota yaprağı...” (s.36)

Odasının bu karışık, dağınık halini düzeltmek için kendi kendisiyle mücadeleye giren Şinasi, ilk adımı bir türlü atamaz. Musallat bir dü-

şünce halinde, kemeççe torbasını yerden kaldırması gerektiğini düşünür, hareket edemez. Odayı düzeltmek için bir yerlerden başlamak gerektiğine karar verir, torbayı kaldıramaz. Başka bir tarafa yönelir:

“Masanın kenarından sarkan notayı düzeltmek istedi. Bir elile üst üste yığılmış ve yere düşmiye meyyal notaları tuttu, yukarı kaldırdı. Müthiş bir ağırlık. Yaptığı işi istememesi notaların sıkletini artırıyordu. İnat etti. Fakat serbest kalan öteki eline bir vahşilik, bir hoyratlık, bir şirretlik gelmişti. Notanın sarkan yaprağını sinirli bir hareketle tuttu, elinin kuvvetini ayar edemedi, yaprağı şiddetle öteki notaların arasına sokmak ve kendisini çıldırtacak kadar yoran bir işten çabucak kurtulmak istedi, notaları iyice kaldırmadığı için yaprak araya girmemiş bir kısmı dışarıda kalarak buruşmuştu. Yaprağı oradan çekerek bir daha ve muntazam yerleştirmek istedi, birden bire çekti ve kopardı.” (s.38-39)

Şinasi, dağınık odasını toplama konusunda kendine karşı verdiği mücadeleden yenik çıkar. Kendini, kanepeye, dağınık notaların arasına bırakır. Şapkasını çıkarır, yakalığını ve boyunbağını çözerek bir kenara atar. Bu dağınık oda tasviri (s. 36-39), asıl etkisini, Şinasi’yi evlerine çağırarak maksadıyla gelen Neriman üzerinde gösterecektir. Neriman’ın evinden gelmediğini öğrenen Şinasi, onun davetini kabul etmez. Neriman, Şinasi’nin kız kardeşi Nezahet’i de kendilerine götürmek için ikna edemeyince, daha fazla ısrar etmez:

“Neriman bir şey söyleyemedi ve odaya baktı. Bütün bu karışıklık, bu hal, Şinasi’nin bu kabarık saçları, çözükle boyunbağı, yerde şapkası, duruşu oturuşu...” (s.54)

Odanın dağınıklığı ve Şinasi’nin bu ortamla uyumu, Neriman’ın ısrarlarına engel olur. Neriman, tek başına evi terk eder.

Neriman, sadece Şinasi’yi değil, tüm Fatih semtini ve dolayısıyla tanıyabildiği, algılayabildiği kadarıyla Doğu medeniyetini, daha çok duyu organlarına hitap eden yönleri ile tanır, algılar, değerlendirir. Bu noktada romanda, renk ve koku unsurları da ön plana çıkar.

Bir akşam üzeri, karanlığın basmak üzere olduğu saatleri evinde yalnız geçiren Neriman, helvacıların ve Fatih semtinden gelen ezan seslerinden, çocukken sevdiği lavanta kokusundan rahatsızlık duyar. Mutfaklardan mahalleye dağılan marsık yağı kokusu, yeni silinmiş küflü tahta kokusu, çocukken babası ile birlikte gittikleri Beyazıt sergisindeki sert nane, baharat, hacı yağı kokuları.

Beyoğlu’nda gezindiği dükkanlarda karşısına çıkan hafif güzel koku.

Romanda, Macit ile birlikte Pera Palas’taki baloya gitmek, Neriman için hayatî bir mesele haline gelir. Balo için yeni bir kıyafet, baba-

dan ve Şinasi'den izin alma, Neriman'ın içinden kolaylıkla çıkamayacağı problemlerdir. Neriman, baloya gidebilmek için babasına karşı uyumlu kız portresi çizmek üzere mutfağa, Gülter'e yardım etmeye girer. Evde kullanılan kuyu suyu, Neriman'ın kömürlü ellerinin kirini arıtmaz. Neredeyse sinir krizi geçirmek üzere olan Neriman için tatlı su - kuyu suyu mukayesesi, Batı medeniyeti ile Doğu medeniyetinin mukayesesine kadar gider. Yemekten sonra -romanın hafızalarda en fazla yer etmiş olan- Şarklıların kediyeye, Garplıların köpeğe benzediklerine dair iddiayı ortaya atarak, babası ile münakaşaya girişir.

Anlatıcı,

“Büyük bir kültürü olmayan Neriman, ancak bu basit remizlerin zıddiyetleri arasında mukayeseler yaparak, kendine göre bazı fikirlere daha sahip olmaya başlamıştı.”(s.50)

cümlesiyle, Neriman'a bazı okurların hak verme ihtimalini ortadan kaldırır.

Romanda, Neriman, dayı kızları ve Macit vasıtasıyla tanıdığı alemde yaşamaya, vaktini, oranın eğlence ve alışveriş merkezlerinde geçirmeye karşı kuvvetli bir arzu duyar. Neriman'ın, -bu arzularına karşımantığının da gelebe çaldığı anlar vardır:

“Neriman, bu mahallede, bu evin içinde, bu gaz lambası, bu ihtiyar adam, bu dökülmüş sıvalar, bu eğilmiş korniş ve çatlamış eski perdeler karşısında, bu yeni silinmiş küflü tahta kokuları arasında insanın mesut olabileceğini görüyordu ve bu evde geçen neşeli günlerini hatırladı. Şinasi de koca olarak bu eve gelebilir ve herkesin paylaştığı müşterek bir saadet içinde, Neriman, vicdan azabı duymadan mesut olabilirdi.” (s.48)

Ancak bu anlar kısa sürelidir. Böylece, Peyami Safa, Neriman'ı genelde bir “tip” olarak kurgulamışken, bu gel-gitleriyle Neriman'ı, özelden bir “karakter” seviyesine yükseltir.

Neriman, ait olduğu muhitin birtakım unsurları ile kendini cezbeden, yaşamak istediği mekânın bazı eşyaları arasında birtakım mukayeseler yapar. Bu mukayeseler, romanda sık sık karşımıza çıkar.

“Birbirine zıt bir takım hayaller gözünün önünden geçiyor ve kendiliklerinden bir sürü mukayese unsurları teşkil ediyorlardı: Fatih sokakları, Beyoğlu caddesi, başörtülü kadınlar, sarıklı adamlar, otomobiller, şahnişleri çarpılmış, kaplamaları çatlamış, tahta evler, karanlık helvacı sesleri, apartımanlar, kuvvetli elektrik ışıkları, Maksim salonu, Şinasi'nin odası, yerde notalar, Şinasi'nin kabarık saçları, sinemada gördüğü Avrupa salonları, insanlar arasındaki ince münasebetlere ait birçok intibalar, büyük bir kilise kapısı, Beyoğlundaki kapalı çarşılar, yüksek taş

binalar arasında şerit kadar ince bir mavi hava görünen sokaklar, Fatih caminin avlusu, ezan sesleri, yangın korkuları, beşik gıcirtısı...

“Birden bire silkindi. Kucağına ağır bir şey düşmüştü.”

(s. 48)

Şarklıların kediye, Garplıların köpeğe benzediğine dair babası Faiz Bey’le yaptığı münakaşayı “Ben miskin mahluklardan nefret ederim” diyerek bitirmesi, aslında Neriman’ın, evin kedisi Sarman’dan başlayarak, babası Faiz Bey’i, nişanlısı Şinasi’yi, Fatih semtini ve farkında olmadan inkâr ettiği Doğu kültür ve medeniyetini de içine alır.

Neriman üzerinde, özellikle giyim kuşam konularında etkili olan büyük dayı ve kızlarıdır. Galatasaray’dan mezun olduktan sonra eğitimini Avrupa’da tamamlayan büyük dayı, Şişli’de bir apartman dairesinde yaşamaktadır.

Neriman, Darü’l-elhan’da Türk musıkisi eğitimi alıyor olmasına rağmen, büyük annesi ile kültürel bakımdan mukayese edilince daha gerilerdedir. Neriman beş yaşındayken vefat eden anneannesi, Sultanahmet civarında bir konakta yaşamıştır. Bu hanım, Arapça, Farsça bilen, Naima tarihini okuyan, tertipli, otoriter, ev ve el işlerinden anlayan bir kadındır. Okuduklarını evdekilere de aktaran anneanne, bilgi ve görgüsüyle Neriman’ın ulaşamayacağı bir yerdedir. Neriman ve benzeri genç kızların yaşadığı çatışmaların ve bozulmanın temelinde, geleneksel yaşamın ve kültür unsurlarının sağlıklı bir şekilde yeni nesillere aktarılmayışı yatmaktadır. Anneanne ile Neriman arasındaki kültürel bakımdan devamlılığı sağlayamayan unsurlardan biri de, annenin ölmüş olması, yaşayanların ise birtakım değerlere karşı duyarsız olmalarıdır.

Neriman, babası ile yaptığı münakaşaların birinde, Faiz Bey’e daha “medenî” yaşamak istediğini söyler. Neriman seviyesinde -pek de kültürlü olmadığı yazar tarafından vurgulanan bir genç kızın- “medeniyet” ve “medenî yaşamak” gibi kelime ve kavramlardan çıkardığı sonuçların sathî olacağı açıktır. Zaten Neriman’ın daha medenî yaşamaktan kastı, ve bu arzunun davranışa tekabül eden göstergeleri, güzel, süslü ve yeni giysilerle Beyoğlu’nun eğlence hayatındaki yerini alabilmektir. Romanda anlatılan zaman dilimi içinde biz Neriman’ı, Perapalas’taki baloya Macit’le gidebilmek için uğraş verirken görürüz. Sonunda Neriman, Macit’le gideceğini gizleyerek babası Faiz Bey’e balo bahsini açar. Şinasi de yanında olduktan sonra gitmesinde bir mahzur olmadığını söyleyen babasına Neriman artık itiraz edemez. Ancak, nişanlısı konumunda olsa bile, alaturka kemençeyi çalmaktan dolayı kırılmış tırnakları, özensiz kıyafeti ile “yanına bevvap gibi Şinasi’yi alarak, adeta sefertasile Perapalas’a gitmenin ne zevki” (s.95) olacağını düşünür.

Şinasi ile yaptığı münakaşalardan birinde de “daha medenî yaşama” arzusunu dile getiren Neriman, isteklerinin en tabii hakkı olduğunu söyler.

Şinasi, Neriman’ın ruh halini ve arzularını, arkadaşı Ferit’e açtığında, Ferit, Neriman ve onun gibi daha medenî yaşama arzusuna kapılmış diğer Türk kızlarını, fantezi düşkünü olmakla suçlar. Bunda etkili olan husus, cinsiyet faktörüdür. Çünkü Ferit’e göre, kadınlar, “medeniyeti gözleriyle anlamaya mahkûmdur.” (s.108)

Fatih-Harbiye romanı ile ilgili yazılarda Ferit’in, yazarın sözcüsü olduğu ifade edilmiştir.² Romanda, Neriman’a; medenîleşmeyi moda ve eğlenceden ibaret sanan Türk kızlarına; Neriman’ın dayısının kızlarına; zengin Rum genci uğruna sevdiği nişanlısını terk eden Rus genç kızına dikkat çekilir. Medeniyeti gözleriyle anlamaya mahkûm Macit ise, romanda kültürel bakımdan dejenere olmuş, yalnız bırakılmış bir tip olarak verilir.

Neriman, dayı kızlarının evinde nişanlı Rus gençlerine ait dinlediği trajik hikâyeden etkilenerek, balodan ve medenî yaşama arzusundan birdenbire vazgeçer. Fatih’e dönmek üzere tramvaya binen Neriman, tramvayda Macit ile karşılaşır. “İnce adam, kibar çocuk” Macit, Neriman’ın gözünde bütün büyüsunü kaybetmiştir. Galatasaray’da tramvaydan inen Macit’in arkasından Neriman, onun tramvayda kendisiyle yaptığı ciddiyetsiz, alaycı konuşmalarından rahatsızlık duyar. Macit’in bu konuşmalarını samimi bulmayan Neriman, onun daha önceleri “samimiyet” üzerine söylediği cümleleri hatırlar. Macit, bir konuşma esnasında kimse-nin samimi olamayacağını, en samimi insanların vahşiler olduğunu iddia etmiştir. Bu cümleyle Macit’in alaylı söz ve tavırlarını birleştiren Neriman, dayısının evinde Rus gençlerine ait dinlediği trajik hikâyenin de tesiriyle Macit’ten, onunla birlikte gitmek için can attığı balodan bir anda vazgeçer. Eve bu kararla döner.

Peyami Safa, Şinasi’nin karakterini tanıtırken başvurduğu “anlatma” metodunu, Neriman’ın Fatih’e bu ani dönüşünü aklileştirmek üzere, bu defa da Neriman’a tatbik eder:

“Macit şimdi ona uzak bir hikâye gibi geliyor. Gündüz ne şiddetli bir ihtirasla Beyoğlu’na çıktığını, yorulmadan kaç mağaza dolaştığını hatırladı ve hayret etti. Baloya gitmeyi şimdi istemiyordu.

“Sonra kendisinde böyle geçici heveslerinin tarihçesini müphem surette hatırlıyor ve hayreti azalıyor. Ne büyük arzu ile istediği şeylerden ne küçük sebeplerle nefret ettiğini düşündü. Bu onda ilk defa olmuş

² Mehmet Tekin, **Romancı Yönüyle Peyami Safa**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1999, s.180; Beşir Ayvazoğlu, **Peyami Hayatı Sanatı Felsefesi Dramı**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1998, s.252.

bir değişme değildi; bu adeta onun şahsiyetini ören esaslı ruhî haletti; hatta bunun bile değişebileceğini hissediyordu. Kaç defa babası onu 'maymun iştahlı kızım' diye okşayarak tenkit etmişti.” (s.126)

Böylece yazar, Neriman'ın Şinasi'ye, Fatih'e, dolayısıyla Doğu'ya dönüşünü, onun karakterini oluşturan bir özelliklerle de desteklemek ister.

Neriman'ın yaşadığı bunalımlar ve çatışmalar, Beyoğlu tarzı yaşayışa duyduğu arzular, “maymun iştahlı” tanımlamasına girmeyen bir karakter arz eder. Bir kültür adamı olan yazar da, Neriman'ın Şinasi'ye, Fatih'e, Doğu'ya yaptığı ani dönüşünün inandırıcılık, ikna edicilik oranının elbette farkındadır. Bir entelektüel olarak takdim edilen Şinasi'nin yakın arkadaşı Ferit, “Evlenirseniz bu mesele bitmeyecek, belki hakikî suretle o vakit başlayacak.” (s.110) tesbitini yapar. Bu tesbit, Neriman'ın karşı karşıya kaldığı çatışmaların yüzeysel olmadığını ve tesirinde kaldığı hususlardan da, anlık kararlarla vazgeçilemeyeceğini destekler.

Neriman, dayı kızlarının evinden Rus gençlerine ait hikâyeyi dinledikten sonra tramvaya biner. Harbiye'den Fatih'e giden tramvayda Neriman, ruhen de mahallesine, kültürüne bir dönüş seyahati yapmaktadır. Ancak, Neriman tedirgindir:

“Gözleri yaşıyordu. Rus kızlarının uğradığı korkunç pişmanlıktan kaçacaktı. Asla... O da, Rus kızı gibi sahtelikten öğreniyor. (...) Macit sahte bir insandır. Bunu kendi ağızla itiraf etmemiş midir? Neriman niçin bunu o güne kadar hatırlamadı.

“Fakat, bir an için duyduğu bu hislere itimadı da yoktu. Acaba tekrar değişebilir miydi?” (s.126)

Tramvaydan inip eve doğru gelirken, Neriman, Şinasi'ye, evine, mahallesine, dolayısıyla “Doğu kültürüne” dönme kararı alır. Ancak, bu kararın kesinliğinden kendisi de şüphelidir. Neriman'ın tesirinde kalarak, onu kendi kültürünü inkâra götüren hususlar, Neriman'ın Fatih'e dönüşüne rağmen hayatiyetini sürdürmektedir. Neriman, Macit'ten duygusal olarak uzaklaşmıştır. Ancak, Beyoğlu vitrinleri, Maksim ve Löbon gibi mekânlar, baloları kaçırmayan dayı kızlarının Şişli'deki apartman daireleri, varlığını devam ettirecektir. Özellikle son mekânla akrabalık bağının da olduğu dikkate alınacak olursa, tesirlerin de devam edeceğini tahmin etmek zor olmasa gerektir.

Neriman ile Şinasi arasında geçen son kavgalar, Neriman'ın sakinleşmesinden sonra, udunu alarak, Doğu'nun saz heyetine iştirak etmesiyle neticelenir.

Peyamı Safa'nın (Peyami Safa imzalı) on bir romanından yedincisi olan Fatih-Harbiye, üniversite öğrenimi gören bir genç kızın, sathî batılılaşma anlayışını; Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan müzik poli-

tikasını³ da bir yönüyle (alaturka-alafranga musiki bağlamında, hatta daha da daraltarak ud-keman ikilemiyle sembolleştirerek) sergileyip sorgulayan/ eleştiren bir romandır. Bir “yansıtıcı merkez” olarak Neriman’ın değişimi, daha yerinde bir ifade ile kendine gelişi, kendi değerlerinin farkına varışı, okuyucuyu onunla birlikte kanaat değişikliğine yönlendirmektedir.

Burada muhakkak vurgulamamız gereken bir hususa da işaret edelim: Bu tezli romanda Batı, doğrusu ve yanlışıyla Avrupa Medeniyetini temsil eder; fakat “Doğu” kültür ve medeniyet itibarıyla bir bütün değildir. Dolayısıyla “Batı”nın karşı seçeneği, şeklen “Doğu” kelimeyle ifade edilse de, muhtevasıyla “yerli/millî”dir.

³ Beşir Ayvazoğlu, a.g.e., s.249.